

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra speciální zootechniky

**Komparativní analýza canisterapie a felinoterapie
v terapeutické praxi**

Bakalářská práce

Autor práce: Klára Goldšmídová

Vedoucí práce: doc. Ing. Lukáš Zita, Ph.D.

© 2016 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Komparativní analýza canisterapie a felinoterapie v terapeutické praxi" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 14.4.2016

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Doc. Ing. Lukáši Zitovi, Ph.D. za trpělivost, za cenné rady a za vstřícný přístup při psaní bakalářské práce, dále chci poděkovat své rodině, přátelům a kočkám a to především své orientální kočce Doře za podporu při psaní této práce.

Komparativní analýza canisterapie a felinoterapie v terapeutické praxi

Souhrn

Tato bakalářská práce se zabývá rozdíly v domestikaci dvou živočišných druhů, a to kočky a psa. Zmiňuje se o náboženském vnímání psa a kočky a poukazuje na zásadní rozdíl mezi nimi. Popisuje vznik vztahu psa a člověka, stejně tak popisuje počátky domestikace kočky. V práci je vysvětlena základní terminologie zooterapie, popsány jsou druhy zoterapií dle využívaného druhu zvířete a jsou stručně uvedeny pozitivní i negativní aspekty využití těchto zvířat. Taktéž jsou uvedeny metody zooterapie a fyziologie působení zooterapie v léčebných procesech lidí.

Hlavním bodem této práce je srovnání etologie psa a kočky, vytyčení jejich hlavních povahových rysů, které jsou využívány při samotných terapiích a popis těchto dvou druhů zoterapií a to canisterapie a felinoterapie. Je zde zmíněna problematika výběru vhodných plemen psů a koček, dále jsou zde popsány metody a formy těchto zoterapií.

Následné kapitoly podrobněji pojednávají o využití psa v terapeutické a ve zdravotně sociální oblasti s ohledem na druh onemocnění člověka a využití canisterapie v různých zařízeních. V následujících kapitolách této práce je popsáno léčebné využití kočky, formy a využití felinoterapie v terapeutické praxi. Kočka není tak náročná z hlediska aktivního pohybu venku a je vhodná zejména tam, kde u pacientů přetrvává strach ze psa. Nalézá také využití na rozdíl od psa i v rezidentních programech, protože není tolik vázána na jednoho pána. Jednou z forem felinoterapie, která začala postupně vznikat ve velkých městech, jsou tzv. kočičí kavárny, které lidem poskytují tento druh felinoterapie a je vhodnou volbou pro lidi, kteří z různých důvodů tuto léčbu nemohou provozovat.

Závěrečné kapitoly jsou věnovány náročnosti v péči o psa a kočku a hygienické podmínky držení těchto zvířat.

Klíčová slova: pes, kočka, člověk, canisterapie, felinoterapie

Comparative analysis of canistherapy and felinotherapy in therapeutic practice

Summary

This bachelor's work deals with the differences in domestication for two types of animals, the cat and the dog. It deals with the religious perception of the dog and cat and highlights a fundamental difference between them. It describes the relationship between dog and man, as well as describing the beginnings of cat domestication. The bachelor work also explains the basic terminology of animal-assisted therapy, describes the types of animal-assisted therapy by type of animal used and briefly mentions the positive and negative aspects of using animals. It also states the methods used in animal-assisted therapy and the physiology of the effects of animal-assisted therapy in treatment processes for people.

Main point of this work is a comparison of the ethology of dogs and cats, the outlining of their main character traits that are used in the therapy itself and describes two types of animal-assisted therapy—therapy dogs and therapy cats. It deals with the issue of choosing suitable breeds of dogs and cats, as well as describing the methods and forms of such types of animal-assisted therapy. Subsequent chapters discuss in more detail the use of a dog in therapeutic and medical-social work with regard to the type of illness a person suffers from, and the use of therapy dogs in various facilities.

The following chapters of this dissertation describe the therapeutic use of cats, as well as the form and use of therapy cats in therapeutic practice. A cat is not so demanding from the viewpoint of active movement outside and is suitable in particular where patients are frightened of dogs. It can also be used, in contrast to dogs, in residential programmes, because it is not tied to one person so much. Another type of cat therapy that has gradually started to take hold in large cities is “cat cafes”, which provide people with this type of cat therapy and is a good choice for people who, for various reasons, cannot do this form of treatment themselves.

The final chapters are devoted to the demands of caring for a dog or cat, the hygiene conditions for owning the animals.

Keywords: dog, cat, human, canistherapy, felinotherapy

Obsah

1 Úvod	7
2 Cíl práce	8
3 Literární přehled	9
3.1 Domestikace psa a kočky	9
3.2 Zooterapie.....	10
3.2.1 Historie zooterapie	10
3.3 Terminologie v rámci zooterapie	11
3.3.1 Druhy zooterapií dle využívaných zvířat	12
3.3.2 Zooterapie dle metody.....	17
3.4 Fyziologie účinku zooterapie.....	19
3.5 Etologie psa a kočky	20
3.5.1 Etologie psa	20
3.5.2 Etologie kočky	21
3.6 Canisterapie.....	22
3.6.1 Plemeno psa vhodné pro zooterapii	22
3.6.2 Metody canisterapie	23
3.6.3 Formy canisterapie	23
3.6.4 Využití psa v terapeutické praxi	25
3.6.5 Využití psa ve zdravotně sociální oblasti	29
3.7 Felinoterapie.....	30
3.7.1 Plemeno kočky vhodné pro felinoterapii.....	31
3.7.2 Formy felinoterapie	32
3.7.3 Využití kočky v terapeutické praxi	34
3.8 Další hlediska.....	35
3.8.1 Péče o psa a kočku	35
4 Závěr	37
5 Seznam literatury.....	38

1 Úvod

Podnětem pro vytvoření této bakalářské práce se stali moji zvířecí společníci. Po dlouholetém soužití se psem přibyly v naší domácnosti siamské a orientální kočky. Časem jsem si začala uvědomovat zásadní rozdíly mezi psem a kočkou ve vztahu k člověku, ale i změny svého chování ve vztahu ke psovi. Pes zůstal partnerem při venkovních aktivitách, zatímco doma roly mazlíčka nahradily kočky.

Kočky mají své oblíbence, jsou nezávislé a nepodbízejí se. Přijdou jen, když samy chtějí. O to více je člověk potěšen, když se tak stane. Jsou vhodné jak pro pasivní činnosti jako hlazení, tak i pro aktivní hry. Pes bezmezně miluje celou svou smečku. Je náročnější na pohyb i péči, kdy je nutné pravidelné venčení. Pes je vhodným společníkem pro venkovní aktivity.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je soustředit dostupnou odbornou literaturu a to především vědeckou literaturu, která se týká problematiky zooterapie, její terminologie a využití psa a kočky v zooterapii.

3 Literární přehled

3.1 Domestikace psa a kočky

Vztah člověka a zvířete je znám v mnoha podobách. Samotný vznik pouta mezi člověkem a zvířetem je datován do doby kamenné. Tento vztah byl jednostranně výhodný pro člověka. Role zvířete se postupně vyvíjela a z primárního zdroje obživy pro člověka se vlivem domestikace stal ze zvířete ochránce lidských obydlí (Leser, 2012). Odendaal (2007) uvádí, že vztah člověka a zvířete vznikl samovolně na základě sociálně symbiotických vztahů a že domestikace byla tudíž přírodním procesem.

Před 14 000 lety byl pes jedním z prvních domestikovaných zvířat. Jednalo se o vlka, který měl u lidských příbytků dostatek potravy (Neradzič, 2006). Morrison (2007) uvádí, že prvním důkazem o vzájemném vztahu psa a člověka je kosterní vykopávka, pocházející ze severního Izraele z doby 12 000 let před n. l., jež měla podobu člověka objímajícího mládě psa. Póza, kterou zaujímal člověk, naznačovala hloubku vztahu mezi nimi. Na počest psa byly vystavěny nejen chrámy, ale i města. Psí život byl chráněn pomocí zákonů např. Chammurapiho zákoníkem a posvátnou knihou Avesta. Další záznamy o důležitosti vztahu mezi psem a člověkem pocházejí z Etiopie, ze starého Summeru, z Persie, z říše Inků, z Bornea i z Aljašky, ale i starověkého Řecka a Říma. Psi zde zastávali role hlídače, společníka, rádce, lovce nebo průvodce posmrtným životem člověka (Galajdová, 1999).

Driscoll et al. (2009) uvádějí, že kočka byla domestikována o něco později než pes a to před 10 000 lety před n. l. Kočky se začaly domestikovat v prvních lidských obydlích v období neolitu na Blízkém východě. Bradshaw (1993) zmiňuje, že důkazem o společnosti koček jsou náhrobky, jež zobrazují přítomnost koček ve společnosti člověka. Kočky v tuto dobu nemusely plnit funkci společníků, ale mohly být zdrojem masa nebo kožešin.

Stejně jako psovi tak i kočce byla přisuzována božská moc a podle toho se s nimi zacházelo. Důkazem o uctívání kočky v Egyptě je jedno z největších kočičích pohřebišť, které obsahovalo 100 000 kočičích mumií (Budiansky, 2002). V Africe byly kočky nápomocny především v boji proti hlodavcům. Divoké kočky byly odchyceny domorodci a posléze zavírány do klece, kde docházelo ke ztrátě jejich divokosti. V Evropě se kočky velmi rychle rozšířily díky Římanům, kteří je začali používat jako lovce myší, místo agresivních fretek a tchořů (Bradshaw, 1993). Neradzič (2006) uvádí, že vlastnosti, které umožnily kočkám přežít v blízkosti lidských příbytků, byly právě jejich ochočitelnost a absence strachu.

Vnímání kočky jednotlivými náboženstvími je oproti psu rozdílné. Ve 13. a 14. století za dob vládnutí inkvizice, byly kočky zabíjeny, protože se věřilo, že jsou spojeny s okultními silami a že šíří mor. Naopak islámská víra kočky velebí (Neradžič, 2006) a psa popisuje jako zvíře nečisté a proto někteří pravověrní muslimové odmítají používat vodícího psa (Lansdown, 2010). Historii vývoje vztahu a chování obou dvou živočišných druhů je nutné pochopit z důvodu jejich vlivu a působení na člověka (Leser, 2012).

3.2 Zooterapie

3.2.1 Historie zooterapie

První zmínkou o léčitelských schopnostech psa pocházejí z Babylonu, kdy pes lízal rány zraněnému. K dalšímu rozvoji využití psa jako záchranáře docházelo jak za dob Napoleonských válek (Galajdová, 1999), tak i v klášteře sv. Bernarda ve Švýcarsku (Neradžič, 2006).

Další zmínkou o zooterapii je záznam pana Duvala z Gheelu v Belgii z devátého století (Galajdová, 1999). Tady zvířata pomáhala léčit především znevýhodněné osoby (Morrison, 2007). Významnou událostí v posunu zooterapie bylo využití dalších drobných zvířat zejména kuřat a králíků. K praktikování léčebné metody docházelo na klinice York Retreat v Anglii. Výše zmínění živočichové napomáhali duševně nemocným v ovládnutí a sebekontroli (Morrison, 2007).

Leser (2012) zmiňuje, že cílem terapie bylo vytvořit mezi pacienty a zvířaty druh emocionálního vztahu, založený na péči o tato zvířata. Tím se vlastně hendikepovaní lidé cítili potřebnými. V roce 1830 doporučuje britská charitativní komise ústavům léčící duševně nemocné, aby používali k terapii zvířata. Roku 1867 se v Bielefeldu v Německu začali používat k léčbě epilepsie hospodářská zvířata, především koně a krávy. V průběhu druhé světové války (1942) se v sanatoriu v Pawlingu v USA využívali zvířata pro zmírnění traumatu u vojáků z války (Morrison, 2007).

Galajdová (1999) uvádí, že v Německu během druhé světové války došlo i k rozvoji využití vodícího psa pro vojáky, kteří přišli o zrak. V roce 1944 vydal sociolog James Bossad první vědecký článek „The Mental Hygiene of Owning a Dog“, kde popisuje velmi prospěšné vztahy mezi člověkem a jeho psem. O dvacet let později začal psycholog Borris Levingston používat svého psa v léčbě dospívajících. Své poznatky publikoval v knize „The Dog as the Co-therapist“. V 70 letech dvacátého století se pes jménem Skeezer účastnil léčby v dětské psychiatrické léčebně v Ann Arboru. Michiganský psychiatr Michael McCulloch začal svým

pacientům předepisovat mazlíčky jako lék. Obdobný způsob terapie použil veterinář Leo Bustad v Pullman Memorial Hospital v luteránském pečovatelském domě ve Washingtonu. Významným bodem pro vývoj zooterapie byl průzkum Borrise Levingstona, který v roce 1972 zjistil, že 50 % terapeutů ve své léčbě využívá přítomnosti zvířete.

V roce 1977 bylo vědecky prokázáno, že zooterapie má pozitivní vliv na ustálení krevního tlaku a tudíž snižuje počet úmrtí pacientů s touto chorobou. Roku 1980 byla založená nezisková organizace Delta Society (dnes organizace Pet Partners), jejímž cílem je rozšíření povědomí o pozitivních účincích zvířat v léčbě člověka a rozšíření terapeutických rolí zvířat v lidském životě (Morrison, 2007).

V USA roku 1990 vznikla organizace IAHAIO (International Assosiation of Human-Animal Interaction Organizations), která sdružuje národní společnosti, zabývající se zkoumáním vztahů mezi lidmi a zvířaty. Téhož roku vypracovala společnost Delta Society (dnes Pet Partners) závazná pravidla pro účast zvířete při terapiích. Cílem společnosti byla proklamace pozitivního působení zvířat při léčbě člověka, potlačení bariér, jež jsou v rozporu s využitím zvířat při terapiích a zapojování zvířat do nových rehabilitačních a léčebných procesů (Neradžič, 2006).

3.3 Terminologie v rámci zooterapie

Braun et al. (2009) uvádějí, že zooterapie je ucelenou metodou rehabilitace za podpory určitého druhu zvířete, které vede ke zlepšení duševního či fyzického zdraví. Při zooterapii se uplatňují nejen psi a kočky, ale i další druhy zvířat např. ptáci, morčata, rybičky, delfini, ale i lamy.

Holcerová a Dvořáčková (2013) se zmiňují o zooterapii jako o metodě rehabilitační a psychosociální podpory, která využívá pozitivního působení člověka vůči zvířeti a naopak. Valenta a kol. (2008) zmiňují, že zooterapie je typ léčby, kde je pes či kočka často jediným přítelem člověka a jejich vzájemný vztah působí kladně. Tím dochází ke zlepšení zdravotního stavu klienta. Zvíře jako společník zvyšuje adaptabilitu hendikepovaných a dokáže uspokojovat chybějící psychické potřeby léčeného. Neradžič (2006) uvádí, že neexistuje žádný ucelený termín, který by zahrnoval veškeré aktivity se zvířaty.

Je faktem, že pro zooterapii se vyskytuje nepřehledné množství termínů a to např. „Pet therapy“ doslova přeloženo terapie mazlíčkem, nebo „Pet assisted therapy“ terapie za pomoci zvířat či „Pet facilitated psychotherapy“ psychoterapie za účasti zvířat. Z těchto důvodů došlo

v roce 1990 k ustanovení pojmů a tvorbě závazných standardů využívání zvířat při terapiích (Hines et Frederickson, 2008).

Tyto standardy vytvořila v roce 1990 americká organizace Delta Society (Pet Partners). Tato závazná pravidla ustanovují postupy pro asistované a léčebné postupy při využívání zvířat při terapiích a dochází též k diferenciaci programů a to „AAT“ - Animal-Assisted-Therapy a „AAA“ – Animal-Assisted-Activities (Neradžič, 2006). Taktéž bylo důležité ustanovit, kdo může tyto metody terapie uskutečňovat. Turner (2012) uvádí, že pozice terapeuta či speciálního pedagoga neurčuje, zda je tato osoba kompetentní k výkonu výše zmiňovaných programů. Proto byla v roce 2006 zřízena společnost International Society for Animal-Assisted Therapy (ISAAT) v Curychu a to za podpory privátních organizací z Japonska, Německa, Lucemburska a Švýcarska. Tato instituce kontroluje kvalitu poskytovaného vzdělání v oboru zooterapie, podporuje uznání tohoto oboru jako oficiálního, stejně tak podporuje uznání vyškolených osob v tomto oboru.

Odendaal (2000) uvádí, že zooterapie je vhodná zejména pro méně zdatné osoby, jako jsou tělesně a mentálně hendikepovaní, dále sociálně slabé, dlouhodobě nemocné klienty či lidi, kteří jsou emocionálně nestabilní. Zvíře nahrazuje společníka a dává tak člověku pocit potřebnosti a pozornosti. Zvířata pozitivně působí na člověka a ovlivňují tím pocity spokojenosti, tím usnadňují lékařské procedury a následnou péči, ale nelze je považovat za léčbu, která pomáhá vždy a na vše.

Zooterapie nebo přítomnost zvířat může mít vliv na nižší spotřebu analgetik a antidepresiv u lidí. Zvířata působí v léčbě jako tzv. „koterapeuti“ tedy spolu-léčitelé. (Vojtěchovská a Vojtěchovský, 1999).

Matoušek (2003) uvádí, že rodiny, kde jsou zvířata, zejména psi nebo kočky jsou soudržnější. Zvířata zastávají roli nejmladšího dítěte. Dále tvrdí, že vzájemná interakce mezi zvířetem a člověkem trvá déle a je více pozitivní než vzájemná akce mezi lidmi. Dítě, které má v rodině psa nemá problémy s non verbálním chováním a lépe se orientuje v mezilidských vztazích.

3.3.1 Druhy zoterapií dle využívaných zvířat

Dle druhu zvířete rozlišujeme několik typů zooterapie. Nejčastějšími terapiemi jsou canisterapie, kdy je terapie realizována za účasti psa, felinoterapie – aktérem léčby je kočka, hipoterapie a hiporehabilitaci, kde je léčebnou silou kůň. Je možné použít i další druhy zvířat, jako jsou např. krávy, kozy, ovce, prasata i lamy. Do terapie je možné zapojit delfíny, fretky, akvarijní rybičky, hlodavce, králíky, ale i ptáky (Gardiánová a Hejrová, 2015).

Prothmann (2007) popisuje, že pro dětskou psychiatrickou terapii se hodí jakékoliv domácí zvíře. Jsou jimi např. drůbež, lamy alpaky, stejně tak skot, ovce, kozy, okrasné ptactvo. Divoká zvířata jsou ovšem pro léčbu nevhodná, a to z důvodu nedokončené domestikace a chybějících vazeb na člověka. Malé, ale také hendikepované děti chtějí mít se zvířetem maximální kontakt, což pro divoká zvířata může být velice stresující. Druhým důvodem, proč jsou divoká zvířata nevhodná, jsou jejich nároky na ustájení a péči.

Pro léčbu seniorů v domovech se nejčastěji využívá psů, koček, králíků, morčat, ale i krotkých slepic. Tato zvířata jsou umístěná v domově a jsou pro seniory talismanem. Zde výborně plní funkci akvariijní rybky, hlodavci a malé druhy papoušků (Vojtěchovská a Vojtěchovský, 1999).

Holcerová a Dvořáčková (2013) zmiňují, že k terapii je možné použít ještě hmyz, jedná se o tzv. instektoterapii. Thorová (2012) popisuje, že zooterapie je vhodná pro klienty s poruchami autistického spektra. Reakce na zvíře u těchto pacientů mohou být velmi pozitivní, neboť dochází k blízkému kontaktu mezi člověkem a zvířetem. V některých případech však může naopak docházet až ke stavům strachu a úzkosti. Freeman (2007) uvádí, že zvířata se mohou používat v různých sestavách a dochází tak k využití dvou druhů zvířat.

Terapie za pomoci různých druhů zvířat budou popsány v následujících kapitolách. Canisterapie a felinoterapie budou podrobněji popsány v další části práce.

1) Terapie za pomoci malých zvířat

a) Králíci, morčata, křečci

Morče je přátelštější než králík, je trpělivější a nemá tendence kousat při neopatrném zacházení. Králíci a morčata pozitivně působí na děti s autismem a jsou využíváni v Thomayerově nemocnici a také v domově pro seniory v Dobřichovicích (Gardiánová a Hejrová, 2015).

Králíci a morčata jsou velmi oblíbená a relativně dlouhověká zvířata. Jsou družná a měla by žít v párech. Jejich držení je bezproblémové a není finančně nákladné. Králík je zvíře čistotné a je možné pro něj vybudovat i venkovní výběh. Morčata už takové hygienické návyky nemají. Králíci jsou zvířata, jež vítají blízkost člověka a vyzařované teplo. U obou dvou druhů zvířat se musí dbát o chrup a drápy, stejně tak jako musí být provedeno očkování proti myxomatóze a případně kastrace. U křečků je terapie omezená tím, že toto malé zvíře žije nočním životem, ve dne je výkon terapeutické služby spojen se stresem (Prothmann, 2007).

b) Fretky

Fretky dokáží dobře nahrazovat psa a např. pro seniory představují zpestření stereotypního života. Vnášejí do života radost a zvědavost. Fretky jsou kontaktní zvířata, která mají svojí vlastní nezávislost a jsou to zvířata, se kterými se klienti nenudí. Velmi dobře jsou vnímány dětmi s poruchou autistického spektra (Neradžič, 2006).

c) Laboratorní myši a potkani

Využití těchto drobných hlodavců v zooterapii není tak časté. Před použitím těchto zvířat bychom měli klienty informovat o jejich přítomnosti. Potkani se dokáží přizpůsobit denní aktivitě, vytváří si vazbu na člověka a jsou společenší a vyžadují pozornost. Jsou inteligentní a umí reagovat na svá jména. Mezi laboratorní myši a člověkem pouto nevzniká. Stejně jako u fretek je zde riziko silného zápachu moče u samců. U myši se stejně jako u křečka objevuje noční aktivita a jsou vhodné k pozorování. Často se u nich objevují kožní parazité a další nemoci (Gardiánová a Hejrová, 2015).

2) Terapie za pomoci akvarijních rybiček

Prothmann (2007) uvádí, že rybičky v akváriu jsou dobrým řešením rozptýlení pacientů v nemocnicích, a též mohou být vhodné i pro pacienty s alergiemi. Akvárium účinkuje proti strachu z nadcházejícího zdravotnického úkonu. Pořizovací náklady se odvíjejí od velikosti akvária a druhu akvarijních ryb. Rybičky jsou dobrým a nenáročným stimulem pro vyvolání zájmů v péči o zvíře. U dětí by ale měl být brán zřetel, že akvarijní doplňky jsou pod elektrickým proudem, a čištění nádrže by mělo probíhat za dohledu zodpovědné osoby. Nevýhodou oproti savcům je to, že se rybičky nedají pohladit. Bližší kontakt je možný navázat s rybami typu koi kapr.

3) Lamaterapie

Jsou to zvířata, která svým velikým a roztomile vypadajícím okem upoutávají pozornost člověka. Péči, kterou tato velbloudovitá zvířata vyžadují, je oholení srsti a to jednou během dvou let. Na pastvu a krmení jsou nenáročná. Negativním aspektem při pozorování lam může být agresivní chování matky, která brání své mládě. Lamy a alpaky se dobře uplatňují při léčbě dětí s autistickou poruchou a také jsou vynikajícími společníky na procházky. Alpaky se využívají i v návštěvních službách, jelikož netrpí stresem z přepravy (Prothmann, 2007). Lamy i alpaky jsou velmi družné, tím dochází při vzájemných interakcích člověk a zvíře k upevnění pocitu pospolitosti (Neradžič, 2006).

4) Delfinoterapie

Marino et Lilienfeld (2015) popisují, že se tato metoda stává čím dál více oblíbenější při léčbě invalidních dětí či dospělých. Delfinoterapie se začala praktikovat v roce 1970

a dnes se realizuje především v USA, Mexiku, Izraeli, Rusku, Japonsku a Číně. Tato terapie má velmi pozitivní výsledky při léčbě těžce nemocných dětí. Výsledkem této léčby je zlepšení pozornosti a řečových schopností hendikepovaného. Thorová (2012) se zmiňuje, že aktivní plavání s delfíny má obdobný účinek jako další dva druhy zooterapie. Jedná se o canisterapii a hipoterapii. Delfinoterapie se v ČR neuskutečňuje. Náklady vynaložené na cestování do zemí, kde se delfinoterapie realizuje, jsou vysoké, stejně tak je tato metoda náročná na čas.

5) Hipoterapie a hiporehabilitace

Tato terapie využívá pohybu koně. V Evropě se používá od roku 1960. Velkým pokrokem v oblasti této zooterapie bylo učiněné prohlášení v roce 1952 olympijským vítězem Liz Hartelem, že mu jízda na koni pomohla v léčbě obrny. Roku 1969 vznikla v Severní Americe organizace „NARHA“ (North American Riding for the Handicapped Association). Jízda na koni zlepšuje koordinaci pohybů, motoriku, zdokonaluje tonus svalstva páteře a hlavy. Výsledkem této léčby není poskytnutí rekreačního zážitku nebo výuka umění jízdy na koni, ale je to procedura, která vychází z hlubokých znalostí lidí o pohybu koně a jeho účinku na tělo jezdce (Casady et Larsen, 2004).

V rámci této zooterapie se používají dva termíny a to hipoterapie a hiporehabilitace. Hollý a Hornáček (2005) uvedli, že hipoterapií se rozumí jak léčba určitých partií těla člověka, které pozbyly funkčnosti, tak i pasivní jízda na koni, bez aktivního pohybu jezdce. Jedná se vlastně o cílené využití pohybu koně během jízdy. Hipoterapie se využívá k odstranění onemocnění pohybového aparátu. Valenta a kol. (2007) dále uvádějí, že hipoterapie má ústřední roli v působení na všechny motorické funkce člověka. Tedy na funkce, které ovlivňují jakýkoliv pohyb těla včetně jeho držení.

Hiporehabilitace je pojem, který v sobě zahrnuje prvky hipoterapie. Hiporehabilitace je jízda na koni nebo včlenění klienta do hipických aktivit. Jejím cílem je zmírnit hendikep, který má původ v sociální, fyzické, mentální nebo psychologické oblasti (Hollý a Hornáček, 2005). Do hiporehabilitace náleží pedagogicko-psychologické ježdění, sportovní a rekreační ježdění hendikepovaných (Valenta a kol., 2007).

Neradžič (2006) uvádí, že hiporehabilitací jsou léčeny nemoci, kde je léčivým faktorem teplo, jež kůň vydává. Jde vlastně o prohřívání hendikepovaných částí těla. Lze jím léčit následující: funkční porucha hybnosti, organické dysfunkce, dětská mozková obrna, roztroušená skleróza, svalová dystrofie, epilepsie, špatné držení těla a nemoci spjaté s infarktem myokardu. Dále také nemoci psychického rázu jako jsou: schizofrenie, autismus, poruchy příjmu potravy, sexuální deviace, ale také různé druhy závislostí.

Při jízdě na neosedlaném koni se využívá energie, která vzniká při pohybu koně a přenáší se na ležícího nebo sedícího člověka (Hermannová a kol., 2014). Jankovský (2006) dodává, že kůň a jeho krok jsou souborem natolik specifických prvků při léčbě, že tuto formu zooterapie nelze ničím jiným nahradit.

Neradžič (2006) uvádí, že jízda na koni působí na člověka jako prevence vzniku nemocí pohybového aparátu, má pozitivní účinky u postupujícího onemocnění tohoto ústrojí tím, že postup nemoci dokáže zpomalit. U pacientů s těžkými úrazy urychluje procesy regenerace a navrácení pohybového aparátu do stavu funkčnosti. Tato metoda léčby má kladný vliv i na psychiku léčeného.

Držení koně je velmi náročné. Samotná klinika by si jeho provoz nemohla dovolit. Kůň má velké nároky na pastviny, krmení, kováře a veterinární péči (Prothmann, 2007).

6) Ornitoterapie

Ornitoterapie není příliš rozšířeným druhem zooterapie. Tento druh zooterapie se uplatňuje v zařízeních, kde jsou umístěni klienti trpící duševní poruchou. Ptáci tak pomáhají navodit pocity potřebnosti, snižují pocity osamění. Nejužívanějším druhem je papoušek, který se vyznačuje vysokou inteligencí, dokáže se naučit mluvit a vzniká mezi ním a člověkem silné pouto (Gardiánová a Hejrová, 2015). Waiblingerová (2012) uvádí, že ptáci potřebují ke svému životu dostatek prostoru k tomu, aby mohli uskutečňovat své základní potřeby a to především létání. Doporučuje prostorné voliéry o velikosti 4 m³. Běžně se chovají andulky, které se dožívají až 12 let. V zásadě se nedoporučují papoušci kakadu a loskuták, kteří mají vysoké nároky na chov.

7) Farmingterapie

Hospodářská zvířata jako jsou krávy, prasata a drůbež jsou lidmi vnímána především jako zdroj obživy. Cílenou péčí dětí o tato zvířata dochází ke změně jejich vnímání těchto zvířat. Farmingterapie přináší pocity uvolnění od stresu, dokáže vytvořit nové vazby a tím snižovat pocity osamění a izolovanosti. Podporují u pacientů zodpovědnost, sebedůvěru, vzbuzují zájem a motivaci a mají edukační vlastnosti. Také zlepšují motorické dovednosti. Jedním ze způsobů, jak naučit děti správnému zacházení se zvířaty je maňásková hra. Zde se děti naučí, jak chytit morče nebo kde správně podrbat prase. Také se uplatňují tvůrčí činnosti, kde děti vytvářejí ozdoby z peří nebo šperky ze žíní (Simantke et Stephan, 2003).

3.3.2 Zooterapie dle metody

Galajdová a Galajdová (2011) popisují, že zooterapie se dle metody dělí na dvě základní oblasti a to „AAA“ (Animal Assisted Activities) a „AAT“ (Animal Assisted Therapy), tyto dvě metody se slučují v „AAI“ (Animal Assisted Intervention).

Le Roux et Kemp (2009) uvádějí, že společnost Delta Society (Petpartners) popisuje dané metody takto: AAA je méně formální cesta léčby, mohou jí vykonávat dobrovolníci, ale i profesionálové. AAT si už klade určité cíle v léčbě nemocných a její pracovníci jsou vyškolenými profesionály. Obě dvě metody, ale snižují u klientů stres a mají kladný vliv na tělesnou, ale i duševní stránku člověka.

Karásková a Dohnal (2011) uvádějí, že další metodou je „AAE“ (Animal Assisted Education), tedy výchova dětí, u nichž asistuje zvíře. Tato metoda využívá vztahu mezi dítětem a zvířetem. Cílem AAE je především zvýšení zájmu o výuku. Své uplatnění nachází především u dětí se specifickými požadavky výuky.

Grandgeorge et Hausberger (2011) uvádějí, že pro tuto léčbu existuje mnoho výrazů jako například terapie za pomoci zvířat, zooterapie nebo terapie související s činností zvířat. Rozdílem jsou ale odlišné cíle těchto léčebných postupů. Tyto postupy mohou být cílené buď na skupinu, nebo na jednotlivce. Terapie za pomoci zvířat se rozlišuje také dle objektu, kde je využívána. Tyto terapie lze použít jak v dětských táborech, v čekárnách v nemocnicích tak v domovech nebo ve školách.

1) AAA - „Animal assisted activities“ (Aktivity s využitím zvířat)

Kruger et al. (2004) zmiňují, že AAA je metoda léčby, kde nejsou určené žádné specifické cíle. Celkově by však měla přinášet pozitivní účinky v životě pacienta. Metoda je realizována pracovníky s odbornými znalostmi nebo dobrovolníky. Do AAA můžeme zahrnout například návštěvu kočky či psího terapeuta v pečovatelském domě, nemocnici nebo nápravném zařízení, stejně tak za AAA můžeme považovat akvárium, které je umístěné v již zmiňovaných zařízeních (Morrison, 2007).

Cílem této terapie je především zlepšit kvalitu života klientů, kteří jsou dlouhodobě nemocní, jako jsou například lidé v onkologických zařízeních. Dlouhodobé léčebné procesy a chemoterapie pacienty vysiluje, jak z psychického tak fyzického hlediska. Kontakt se zvířetem nabízí pocity bezpečí a lásky, snižuje osamělost a vzbuzuje zájem o okolí. Aktivity s využitím zvířat mají motivační, rekreační, ale i vzdělávací přínos. Její přínos je zřejmý zejména v odpoutání pacienta od starostí, depresí a strachu z nemoci a smrti (Orlandi et al., 2007).

Animal Assisted Activities se dále dělí na dvě odvětví a to:

- **Aktivní AAA**, zde je zvíře aktivně zapojováno do terapie. AAA je uskutečňována buď:
  - a) Návštěvní službou. V tomto případě se klient nemusí o zvíře starat a terapeut dochází do zařízení v určité domluvené hodiny a dny. V tomto programu je u nás nejčastěji užívána kočka a pes.
  - b) Rezidentním programem, tedy stálou službou. V tomto případě zvíře zůstává v zařízení a je o něj pečováno klienty a zaměstnanci. Pro tuto službu jsou vhodnější kočky než psi, neboť zde nefiguruje jen jeden pán.
- **Pasivní AAA** znamená, že zvíře se aktivně neúčastní léčby, ale jeho samotná přítomnost celkově zlepšuje vnímání prostředí klientem. Zde se uplatňují akvária nebo voliéry (Petrů a Karásková, 2008). Nejčastějšími léčebnými postupy jsou například hlazení zvířete, péče o něj a různé typy her (Freeman, 2007).

2) AAT – „Animal Assisted Therapy“ (Terapie za pomoci zvířat)

AAT je cílovým druhem terapie, která napomáhá při zlepšení v sociálních, emocionálních, kognitivních, ale i fyzických obtížích (Brooke et al., 2014). AAT je vhodná zejména pro osoby s tělesným a duševním hendikepem, pro klienty, jež potřebují zlepšit poznávací, fyzické nebo citové funkce (Freeman, 2007).

Tato terapie se od ostatních terapií liší tím, že zvíře je přímo nedílnou součástí terapie. Jedná se o jasné a úmyslné léčení za pomoci vycvičených zvířat. Tato zvířata jsou speciálně vedena pro úkol, jež má dopomoci ke splnění terapeutického cíle. AAT se využívá zejména v psychiatrických institucích, v nemocnicích a v pečovatelských domech. Tato metoda má prokazatelné úspěchy. U pacientů byla prokázána snížená úzkost při bolestivých léčebných procedurách, zlepšení chování u dětí s posttraumatickou stresovou poruchou a zlepšení jazykových schopností u dětí s autismem a zvýšení jejich pozornosti (Braun et al., 2009).

Petrů a Karásková (2008) uvádějí, že na rozdíl od AAA jsou výsledky u AAT vyčíslitelné a také pozorovatelné. Klientům se rozšiřuje slovník používaných slov a jsou schopni pohybů. Galajdová (2009) zmiňuje, že AAT vykazuje značný přínos v léčbě dětí, jejichž matky prošly drogou závislostí. Děti těchto matek mají výchovné, ale i zdravotní problémy. Technikami AAT je nejčastěji polohování a aktivity, které rozvíjejí motoriku končetin a zlepšují společenskou zdatnost. Tato terapie je zacílena na zlepšování paměti a řeči klienta (Freeman, 2007).

3) AAE – „Animal assisted education“ (Vzdělávání za pomoci zvířat)

Tato metoda využívá zvířecího terapeuta pro zlepšení kognitivních funkcí klienta. AAE se uplatňuje při poruchách soustředění a je využívána zejména pedagogy při výuce žáků s velmi specifickými požadavky. Uplatňuje se u dětí, které mají různé poruchy při čtení. Zvířecího terapeuta děti berou jako posluchače a odbourávají tak své vlastní obavy a stres. Dochází tak ke změně negativního zážitku na pozitivní (Petpartners, 2015).

AEE zlepšuje celý proces čtení a výuky. Odbourává strach, obavy a stres u dětí, dokáže aktivizovat zájem o četbu a o vzdělávání, eliminuje strach ze zvířat. Vzdělává děti při péči o zvíře (Animals Angel Foundations, 2015). Freeman (2007) popisuje, že tato metoda se snaží děti zaujmout hravou formou učení. AAE využívá zvířete jako zprostředkovatele.

4) AACR – „Animal assisted crisis response“ (Krizová intervence s asistencí zvířat)

Krizová intervence je úzce spjata s metodou AAT. Tuto terapii zaštiťují speciální krizové týmy, jejichž členy jsou různí psychoterapeuti, ale i představitelé církve. Hlavním úkolem AACR je pomoci lidem při řešení problematických a vypjatých životních situací. Pozitivním účinkem AACR je zmírnění psychického stresu a utrpení (Greenbaum, 2006).

Metoda AACR nalézá využití u lidí, kteří jsou v nouzi vlivem stresující události. Může to být například nějaká přírodní katastrofa, kdy kvůli ní přišel člověk o domov, nebo násilný čin. AACR klade důraz na psychickou odolnost terapeuta, tak jeho zvířete. Terapeut musí být vyškolen v oblasti psychologie a v oboru integrovaného záchranného systému. AACR využívá podněcení zájmů klienta, snaží se vybízet ke komunikaci pomocí péče o zvíře (Freeman, 2007).

3.4 Fyziologie účinku zooterapie

Odendaal (2007) uvádí, že pocity a nálady člověka vznikají na biochemickém základě. Tyto pocity jsou řízeny pomocí neurotransmiterů. Jsou to látky, které jsou přítomny ve dvou formách a to rychlé transmittery, které umožňují pohotové reakce mozku a míchy a pomalé neuropeptidy. Transmittery a neuropeptidy jsou umístěny v koncové části neuronu a při podráždění se tyto látky transportují do mezibuněčného prostoru. Dochází ke změnám ve vodivosti sodíkových, draslíkových nebo chloridových kanálů. Sodík navozuje stimulaci a draslík s chloridem působí inhibičně. K důležitým neurotransmitterům patří ty, které pozitivně ovlivňují chování. Jsou to zejména:

- a) Dopamin, který zesiluje pocity dobré nálady a bdělosti.
- b) Endorfin, který má podobný účinek jako morfium. Vyvolává útlum bolesti a euforii.

c) Fenyletylamin je podobný syntetickému amfetaminu a navazuje příjemné pocity a nálady. Slouží také jako regulátor emocí. K látkám, které navozují příjemné pocity, patří i hormony, jako jsou:

a) Prolaktin, jehož hlavním úkolem je vyvolání sekrece mléka, ovlivňuje účinek růstového hormonu a oxytocinu (Mason, 1980).

b) Oxytocin, který se nazývá „hormonem lásky“. Tento hormon je zodpovědný za mateřské chování a hraje důležitou roli při reprodukci, během porodu, zvyšuje sexuální vnímavost a může působit proti impotenci, dále je zodpovědný za vytváření sociálních vazeb, jak mezi zvířaty, tak mezi lidmi (Magon et Kalra, 2011).

c) Kortizol je stresový hormon, který organismus připravuje na útěk či na boj. Je uvolňován z nadledvinek a podporuje uvolňování cukrů a tuků z krve (Everly, 2002). Jeho účinek ovlivňuje celé tělo, jeho imunitu, paměť, ale i transport iontů. Dlouhodobé působení tohoto hormonu vede ke zhoršení rozpoznávacích funkcí, dysfunkci štítné žlázy a nárůstu tukové tkáně v břišní oblasti (Randall, 2010).

Během hlazení zvířete se u něj snižuje krevní tlak. Ke stejnému jevu dochází i u lidí. Vlivem této činnosti se zmírňují negativní pocity stresu a úzkosti. Při zvýšené psychické zátěži dochází v organismu k aktivaci vegetativní nervové soustavy a tím dochází k poplachové reakci. Vlivem hormonů se zvyšuje krevní tlak a zrychluje se krevní i dechová frekvence. Zvířata mohou tyto negativní dopady stresu mírnit tím, že omezují účinek stresových hormonů a povzbuzují člověka k určitým činnostem. Zvířata člověku navozují pocity bezpečí, poskytují společnost, čímž předcházejí duševním onemocněním, zejména depresím z osamocení. U zvířat, stejně jako u lidí dochází v interakcích ke změnám hladiny hormonů a to především u β -fenyletylaminu, dopaminu, oxytocinu. U lidí se zaznamenaly změny hladiny hormonů, jako jsou β -endorfin a prolaktin. U zvířat tyto změny nebyly zatím prokázány (Odendaal, 2007).

3.5 Etologie psa a kočky

3.5.1 Etologie psa

Mikulica (1991) je toho názoru, že člověk i pes mají stejné nervové procesy, ale schopnost jejich smyslů přijímat podněty z vnějšího prostředí je rozdílná. Sluch má pes daleko dokonalejší než člověk, stejně tak čich.

Pes je smečkové zvíře a oproti kočce vyžaduje osobu, na kterou je zvyklý a kterou uznává jako vůdce smečky (Vojtěchovská a Vojtěchovský, 1999).

Lorenz (1983) dále uvádí, že pes je velmi oddaný člověku, Masson (1999) dodává, že pes je absolutně nesobecký a bezmezně miluje svého pána. Dále uvádí, že vztah mezi člověkem a psem je dán tím, že zde dochází ke stejnému pochopení reciprokových emocionálních pocitů. Stalmachová (2000) zmiňuje, že pes vyjadřuje emoce jako je láska, vztek a strach prostřednictvím mimiky a pohybem těla bezprostředně.

Masson (1999) je toho názoru, že pes nedokáže předstírat a svému člověku lhát, vyjadřuje pocity celkového smutku nebo radosti. Pes svého člověka nesoudí, nekritizuje jej a nehodnotí ani jeho činy. Eisertová a Tichá (2007) dodávají, že tímto přispívají u lidí k psychické rovnováze.

Masson (1999) popisuje, že pes člověka vytrhává z jeho zaujatosti vůči sobě samému tím, že nedokáže být bezohledný a raduje se z každého společného okamžiku. Psi vyžadují lidskou přítomnost a není pro ně nic horšího, než být bez svého člověka. Pes napodobuje vlastnosti dětí, které se také vyznačují upřímností a vysokou vnímavostí.

3.5.2 Etologie kočky

Kočky jsou velmi individuální bytosti. Vliv na povahu kočky má genetika. Kočky, které mají černé zbarvení, bývají většinou klidnější a kočky, které mají v genotypu červenou alelu, jsou méně přátelské (Turner et Bateson, 2000).

Dalším výrazným kočičím rysem jejich povahy je jejich nezávislost. Staví se na úroveň člověka a budou ho poslouchat proto, že oni samy chtějí. Kočka může trávit celé hodiny sama doma a svého člověka ke spokojenosti nepotřebuje na rozdíl od psa, který lidskou společnost vyžaduje. Kočky jsou zvířata, jež vyzařují klid. Jsou velmi ohebné a pohyblivé a dokáží se schoulit i na těch nejmenších místech, jsou velmi čistotná a mají v sobě pořád pud lovce (Forman a Niederweiser, 2000).

Kočka používá stejnou komunikační strategii vůči člověku tak k příslušníkům svého druhu, ale i vůči psu. V tomto ohledu mohou vznikat nevyjasněné situace, protože mnoho vyjadřovacích prostředků kočky a psa jsou si podobné, ale nabývají úplně jiného sdělovacího významu. Vokální vyjadřování kočky zahrnuje více než 16 hlasových intonací. Velmi specifickým hlasovým projevem je u kočky předení. Tento hlasový signál vyjadřuje její spokojenost a pohodu. Nonverbální signalizace má původ vrozený, ale i naučený. Mezi vrozené vzorce chování patří mléčný krok. Vtiskávání hlavičky je již aktem chování naučeného (Hypšová, 2007). Masson (1999) uvádí, že kočky nedokáží opřítovat lásku tak otevřeně jako psi, kočky nás především tolerují, ale psi lidi zbožňují.

3.6 Canisterapie

Canisterapie je podle Stalmachové (2000) jedna z metod, která má velmi pozitivní účinky zejména u hendikepovaných dětí. Pes dokáže jinak nereagující dítě vybídnout k akci a pomáhá odstranit komunikační bariéry.

Thorová (2012) popisuje canisterapii jako vzájemně prospěšný vztah mezi psem a dítětem. Tato terapie se uskutečňuje v přítomnosti pedagoga, canisterapeuta a klienta.

Pes funguje jako prostředník při komunikaci mezi klientem a terapeutem. Výhodou psa je, že dokáže velmi rychle zjistit, v jakém stavu se klient nachází. Dokáže číst non-verbální signály klienta. Tato schopnost psa usnadňuje práci terapeutům při navození styku s hendikepovanými (Zeberliová, 2012). Hart (2006) dodává, že pes, který má jen jednoho pána poskytuje více interakcí vůči člověku než v početnější rodině.

Jak uvádějí Stančíková a Šabatová (2012) canisterapie má široké využití a provozuje se u dětí, dospělých, ale i u osob v seniorském věku. Pes v terapii funguje jako přítel a napomáhá lidem uspokojovat citové požadavky. Canisterapie slouží jako podpůrná metoda v oborech jako je psychologie, fyzioterapie, speciální pedagogika nebo se využívá v rámci sociálních služeb. Valenta a kol. (2007) popisují fungování tohoto druhu zooterapie tak, že vychází z tvrzení, že pes je spolehlivým partnerem v době nemoci a samoty člověka.

3.6.1 Plemeno psa vhodné pro zooterapii

Stalmachová (2000) uvádí, že není jednoznačně stanoveno plemeno psa, které by bylo vhodné ke canisterapii. Vždy se však musí jednat o zvíře, které vybere zkušený kynolog. Povaha psa by měla být klidná. Pes by neměl mít negativní zkušenosti s lidmi. K jeho dalším povahovým rysům náleží trpělivost a ovladatelnost. Pes je během terapie vystaven stresu v podobě hluku, rychlým pohybům, permanentnímu zájmu ze strany klienta, který se projevuje taháním obojku či ocasu. Pes musí vnímat pohyby ochrnutého dítěte o berlích jako normální projev činnosti.

Petrů a Karásková (2008) dodávají, že pro canisterapii není vhodný pes s projevy agrese, základnosti, či vysoké vzrušivosti. Existují povahové rozdíly nejen mezi plemeny, ale i mezi pohlavími. Fenky jsou vnímavější a psi naopak více samostatní. Je doporučováno, že samčí pohlaví psa je vhodnější pro klientku ženského pohlaví a naopak.

Neradžič (2006) popisuje, že canisterapeutický pes je vybírán již ve svém útlém věku. Takové zvíře již musí mít pro tuto činnost nadání. Dále se zmiňuje, že psovi musí dobře sloužit čich a zrak.

Eisertová (2007a) je toho názoru, že žádné plemeno nelze z výběru pro službu vyloučit. Canisterapie využívá charakterové vlastnosti psa a záleží na jeho citlivosti a vnímavosti. Nejdůležitější je vždy výchova a výcvik psa.

3.6.2 Metody canisterapie

Metody canisterapie jsou Animal Assisted Activities (AAA), Animal Assisted Therapy (AAT), Animal Assisted Education (AAE) a Animal Assisted Crisis Response (AACR).

AAA – Aktivity v přítomnosti psa, zahrnují aktivity, které jedince motivují a tím celkově zlepšují život klienta. Metoda napomáhá při výuce a výchově a může mít terapeutickou nebo odpočinkovou formu. Výsledky této formy terapie jsou sotva měřitelné.

AAT – Terapie pomocí psa; zde je pes přímou pomůckou při terapii. Jsou zde jasné vytyčeny cíle a řeší se určitý problém jednotlivce nebo celé skupiny. AAT zlepšuje pohybovou aktivitu klienta a jeho relaxaci, eliminuje fobie ze psa. Výsledky jsou měřitelné.

AAE – Výuka v přítomnosti psa; pes motivuje a slouží jako prvek, který pomáhá v soustředění se na určitý úkol.

AACR – Krizová intervence, která využívá pozitivního působení přítomnosti psa; V prvním případě pes snižuje negativních důsledky těžkého zranění, jakým je ochrnutí dolních končetin. Druhou variantou je zásah psa, kdy se klient nachází v rozrušeném stavu po zažití určité tragické události (Stančíková a Šabatová, 2012).

3.6.3 Formy canisterapie

1) Individuální canisterapie

Tichá (2007a) uvádí, že tato forma terapie se uskutečňuje za účasti jednoho klienta a jednoho či více terapeutických týmů. Kladnou stránkou této terapie je individuální přístup ke klientovi, odbourávání stresových faktorů, navázání úzkého vztahu klient – pes. Nevýhodou je časová náročnost.

2) Skupinová canisterapie

Je forma canisterapie, které se účastní více lidí i zvířat. Terapie zahrnuje edukační aspekty o psím životě a péče o zvíře. Výhodou většího množství zvířat je to, že každý člověk si může vybrat zvíře dle svých sympatií (Tichá, 2007b).

Lacinová (2007) zmiňuje, že skupinová terapie je náročná na provedení. Nároky jsou kladené na technické, finanční, ale i lidské stránky. Využívá se zejména emočního vztahu

mezi dítětem a psem, které vede ke zlepšení zdravotního stavu a to především u dětí s poruchami kardiovaskulárními nebo u dětí s poruchami chování, včetně léčby strachu ze psů.

3) Návštěvní služba

V tomto případě terapeut se psem dochází za klientem do zařízení. Návštěvní služba se uplatňuje ve zdravotnických zařízeních. Tuto formu lze uplatnit i při docházení psa do rodin nebo dochází člověk za zvířetem. Návštěvní služba v sobě zahrnuje volnočasové aktivity, psychoterapii, ale i programy, jež mají zaktivovat tělesné či psychické stránky klienta (Tichá, 2007c).

a) Canisterapie a výuka dětí

Tato forma canisterapie nalézá využití u dětí se zrakovými, sluchovými a duševními dysfunkcemi, dále také u dětí, jež mají poruchy řeči, výchovné problémy, u dětí s autismem, či ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) poruchou. Výuku lze realizovat metodou AAA nebo AAT dle cíle terapie. Souhrnně však lze říci, že propojení těchto dvou metod vyjadřuje AAE. Tato metoda zlepšuje socializaci dítěte v novém kolektivu, zvyšuje jeho sebevědomí a usnadňuje komunikaci pedagoga a dítěte. Dochází ke zvýšení slovní zásoby a lepší se i využívání neverbální komunikace. Tuto formu canisterapie lze využít ke zlepšení psaní a čtení, kdy dítě považuje psa za svého učitele a psovi předčítá. Pes může zmírňovat stres dětí při náročném výuce a napomáhá zapamatovávat si nové učivo (Staffová, 2007a).

b) Canisterapie v ústavech sociální péče

Je forma canisterapie, která se využívá v mnoha zařízeních, jako jsou domovy pro seniory, chráněná bydlení nebo organizace pro osoby závislé na návykových látkách. Canisterapie v těchto zařízeních může probíhat metodou AAA nebo AAT, forma je individuální nebo skupinová. Cílem je vnést život a radost do stereotypního života klientů, vyvolat zájem a stimulovat komunikaci a sdílení zážitků mezi sebou (Staffová, 2007b).

c) Canisterapie ve zdravotnických institucích

Terapie se realizuje v nemocnicích pro dlouhodobě a duševně nemocné. Velké požadavky jsou kladeny na zdraví, povahu psa a hygienu psa. Rizikem jsou zde podpůrné prostředky při léčbě pacienta, kdy se pes ke klientovi přikládá. Jedná se o různé hadičky, vývody, které se mohou při manipulaci se zvířetem vytrhnout. Dalším nepříjemným faktorem jsou případné intoxikace psa desinfekčními prostředky nebo léčivy. Metoda zlepšuje komunikaci s personálem. Snižuje pocity stresu u zaměstnanců (Tvrdá, 2007a).

d) Canisterapie doma

Canisterapie může být v domácím prostředí nejméně stresující formou terapie, jak pro psa, dítě i canisterapeuta. V tomto případě musí dojít k jasnému vytyčení pravidel pro psa i rodinu (Tvrdá, 2007b).

4) Pobytový program

Principem pobytu je separace dítěte z běžného prostředí a navázání užšího kontaktu se psem. Jsou určeny pro děti s hendikepem nebo pro celé rodiny. Pobytové programy poskytují dětem výuku ohledně péče o psa, možnost relaxace a další aktivity se psem (Tichá, 2007d).

5) Residentní forma

a) Cílený pobyt psa v zařízení a pobyt psa v rodině

Eisertová a Tichá (2007) popisují tento program jako nejméně vhodný a to z důvodu silné fixace psa na svého pána. K dalším nevýhodám patří finančně náročná péče o zvíře, která zahrnuje pořízení psa, krmení, ale i veterinární péči.

V případě umístění psa do rodiny musí být vyřešená otázka ubytování psa, následná péče o něj v době dovolené. Pro rodinu je důležité si uvědomit, že o psa se budou starat po celou dobu života psa (10 – 15 let). Pes je vybírán a cvičen na základě psychologického profilu klienta. Pes musí být zdravý a bez dědičných chorob. Školením v péči o psa prochází i rodina klienta (Tvrdá, 2007c).

b) Krizová intervence

Tvrdá (2007d) uvádí, že pes zmírňuje následky psychického stresu při živelných nehodách. Nevýhodou zde může být kynofobie nebo alergie na psa ze strany klienta. Vedení krizové intervence vyžaduje znalosti z oboru psychologie a první pomoci. Canisterapeuti musí být v souladu s fungováním Integrovaného záchranného systému ČR.

3.6.4 Využití psa v terapeutické praxi

1) Onemocnění kardiovaskulárního systému

Cherniack et Cherniack (2014) uvádějí, že byl uskutečněn výzkum, potvrzující, že zvířata mají pozitivní vliv na zdraví zejména u starších osob. Výzkum byl realizován na polovině klientů, kde bylo přítomno zvíře. Skupina byla sledována po dobu několika měsíců. Výsledkem toho výzkumu bylo, že u osob, jež měli k dispozici nějakého domácího mazlíčka, došlo ke snížení krevního tlaku. Dalším pozitivním výsledkem výzkumu, který byl realizován v Kanadě, bylo zjištěno, že u lidí, kteří vlastní psa dochází k větší pohybové aktivitě. Procházky se psy motivují klienty do pohybových aktivit a tím dochází ke snižování

tuků v jejich krvi. Klienti, u kterých došlo k selhání srdce, se v rámci léčby aktivně procházeli se svými psy čtvrt hodiny denně. U těchto lidí došlo ke zlepšení v zátěžových testech o 0,5 %.

2) Duševní onemocnění

a) Deprese z osamocení

Leser (2012) se zmiňuje, že zvíře pomáhá při překonávání těžkých životních situací, například při ztrátě životního partnera. Je dokázáno, že pouhá přítomnost zvířat v lidech vyvolává příjemné pocity a dobrou náladu. Dle studie z roku 1994 bylo zjištěno, že lidé v domovech pro seniory ve Spojených státech, kteří se účastnili canisterapie, projevovali více pozitivních emocí.

Banks et Banks (2002) uvádějí, že v USA roste počet osob seniorů. Ti odcházejí do domovů a tyto zařízení omezují klienty v tom, aby si s sebou mohli vzít své zvíře nebo věci, na které jsou zvyklí. Po čase odloučení dochází u těchto lidí k pocitům osamělosti. V těchto domovech byl realizován výzkum pomocí aktivit se zvířaty (AAT). Bylo zjištěno, že klienti, kteří se účastnili tohoto programu, trpěli menšími pocity osamělosti než ti, kteří se této terapii nezúčastnili.

b) Deprese, způsobená neléčitelnou nemocí

Klienti, kteří trpí rakovinou, jsou vystaveni náročné léčbě, která ovlivňuje kvalitu jejich fyzického, ale i duševního zdraví. Velmi často trpí depresemi a úzkostmi. V Itálii na klinice Oncology Ward in Carrara se uskutečnil výzkum, který zjistil, že metoda Animal Assisted Activities může pozitivně ovlivnit život onkologických klientů. Po dobu 7 měsíců byli na klinice přítomní dva psi. Klienti vyplňovali dotazník před a po skončení léčby. V tomto dotazníku byly stanovené sledované hodnoty u pocitů úzkosti, deprese a některé tělesné a psychické obtíže. U klientů byl také zaznamenán tep, tlak a nasycení krve kyslíkem.

Chemoterapie se realizovala u části nemocných za přítomnosti psa a bez jeho přítomnosti, tedy v kontrolní skupině. V pokusné skupině byla terapie rozdělena na tři fáze, kdy klient v první fázi psa pozoroval, ve druhé si s ním mohl hrát a ve třetí jej mohl krmit nebo česat. Výsledky výzkumu u skupiny, která při léčbě měla k dispozici zvíře, byly ve zkoumaných bodech následující: deprese na počáteční fázi výzkumu byla na 1,84 a klesla na 0,48 $P < 0.001$, agresivní chování na začátku léčby uvádělo průměrné hodnoty 1,11 a poté 0,51 $P < 0.001$). U skupiny, kde nebyla realizována zooterapie, byly hodnoty následující: hodnoty deprese zůstaly beze změny, hodnoty agresivního chování a úzkosti klesly oproti počáteční hodnotě. Ve zkušební skupině došlo k vysokému poklesu tepové frekvence a to, ze 76,3 impulsů na 69,9 po 3 hodinách měření. V kontrolní skupině byl pokles ze 77,9 a klesl na 72,6. Nasycení krve kyslíkem vykazovalo zvýšení v experimentální skupině. Počáteční

hodnota byla 97,47 %, na konci 98,01 % (P=0.004), v kontrolní skupině se prokysličení snížilo z 97,38 % na 97 % (Orlandi et al., 2007).

Gorczyca et al. (2010) uvádějí, že klienti s HIV (vir lidské imunitní nedostatečnosti) jsou velmi často vyřazeni ze společnosti, a tím u nich dochází k pocitům osamění, beznaděje a posléze k těžké depresi. U klientů se objevují sebevražedné myšlenky a může tak dojít k předčasnému ukončení života. Domácí mazlíček tak může být jediným tvorem, který nemocnému nahrazuje přátelství, porozumění a umožňuje navázat nové vztahy. Nemocní AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome) tak vlastně vnímají svého zvířecího kamaráda jako přítele. Zvíře je přímo zdrojem emocionální podpory. U těchto klientů tak dochází ke zmírnění stresu, a tím k lepšímu fungování imunitního systému.

c) Autismus

Thorová (2012) popisuje autismus jako onemocnění, které může mít menší či větší stupeň závažnosti. Je to dysfunkce, která se projevuje neobvyklým chováním. Lidé s autismem mají nedostatky jak v komunikaci, tak v představitosti. Projevy autismu jsou v každé věkové třídě odlišné. Děti trpící touto poruchou jsou často odkázáni na asistenci.

Klienti s autismem mají potíže s vyjádřením emocí, jako je láska, zlost, smutek nebo zášť. Cítí se často nepochopeni a vyčleněni ze společnosti. Pomocí je pro ně zvíře, které dokáže komunikovat zřetelně a jasně. Vhodným zvířetem je pes, který slouží jako most v komunikaci mezi hendikepovaným dítětem a rodičem. Pes dokáže pomoci autistovi rozklíčovat společenské události tím, že se dokáže vcítit do pocitů lidí. Vyhodnocenou situaci pak dává zřetelně najevo (Galajdová, 1999).

d) ADHD-Porucha aktivity a pozornosti

Klienti s tímto syndromem mají potíže se soustředěním u aktivit, jež dítěti neposkytují okamžitou pozitivní zpětnou vazbu a dále u těch činností, které dítě nebaví. Porucha pozornosti se projevuje také v podobě nečekaných emočních výbuchů (Thorová, 2012). Kruger et al. (2004) uvádějí, že AAI (Animal Assisted Intervention) napomáhá i v léčbě dětí s poruchou aktivity a pozornosti (ADHD). Pes zvyšuje u těchto jedinců sebedůvěru a posiluje vůli dítěte setrvat u činnosti.

e) Epilepsie

Epilepsie je onemocnění, které svého nositele velmi omezuje v jeho životě. Člověk je nucen vynechávat běžné činnosti, jako je řízení motorového vozidla, obsluha strojů apod. Toto onemocnění má dvě formy a to „grand mal“ a „petit mal“ z nichž „petit mal“ má mírnější průběh, je bez křečí a záškubů celého těla. Jedná se vlastně o poruchu signalizace nervových buněk (Galajdová a Galajdová, 2011).

V počátku předzvěsti epileptického záchvatu dokáže pes nemocného varovat až 20 minut před začátkem. Existují hypotézy, které popisují, jakým způsobem pes může odhalit začátek tohoto stavu. Jedna z teorií popisuje, že pes reaguje na změnu pachu lidského potu, druhá, že vyzoruje sebemenší změnu v lidském chování. Poslední teorie tvrdí, že psi dokáží vnímat elektromagnetické pole člověka (Galajdová, 1999).

f) FASD- Fetální alkoholový syndrom

Brooke et al. (2014) jsou toho názoru, že tato porucha vzniká v důsledku nadužívání alkoholu matkou během jejího těhotenství. Děti se tak rodí již s vývojovými poruchami, které postihují pozornost, ale také ovlivňují budoucí chování dítěte. U tohoto onemocnění je účinná metoda AAT, která dokáže zlepšit emocionální výkyvy v chování dítěte, ale dále také další aspekty této poruchy.

3) Tělesně hendikepovaní

Jankovský (2006) uvádí, že tělesné dysfunkce se projevují přechodnými nebo stálými dysfunkcemi pohybovém aparátu člověka.

a) Obrna

Onemocnění, které znemožňuje pohyb těla a končetin. Obrna může být částečná nebo postihuje celé tělo. U léčby obrny je důležité, aby zde terapii vykonával zkušený terapeut. Pes v tomto případě pomáhá dítěti aktivovat pohybový aparát nebo je přímo součástí rehabilitace. V tomto případě se jedná o tzv. „polohování“. Touto technikou dochází k uvolnění zatuhlých částí těla a k rozvinutí měkké a hrubé motoriky. Společnost psa dodává klientovi pocit bezpečí, radosti a snižuje u něj osamění. Pes navozuje hendikepovanému větší míru sebedůvěry a rozrušuje komunikační a sociální bariéry (Eisertová, 2007b). Galajdová (2011) uvádí, že pes obohacuje život nemocného. Dokáže přeměrovat myšlenky člověka o jeho nesnázích do jiných pozitivních interakcí.

b) Kombinovaný hendikep

Benešová (2007) popisuje toto onemocnění jako velmi těžké. Bývá v doprovodu s rozsáhlým mentálním opožděním. Jedinec nedokáže vyjádřit své pocity a emoce verbálně, ale využívá jako sdělovací prostředku své končetiny a tělo. Dokáže vnímat sluchové vjemy, svou polohu, vibrace a částečně své tělo. K upřesnění vnímání těla těchto dětí se využívá asistence psa. Jedna z těchto metod je polohování. Polohování je metoda, kdy je hendikepovaný jedinec přikládám celým tělem ke psovi, nebo jsou stimulovány psem jednotlivé části jeho těla. Dítě si tak uvědomuje, při hlazení psa, kde má uši nebo ocas.

Pes rozvíjí i dotykové schopnosti a to pomocí rozmanitých podmětů. Těmi mohou být dechová frekvence psa a různá délka srsti. Další technikou, jež napomáhá klientovi rozpoznat

své části těla, je pokládání granulí na tělo psa. Toto je potřeba doplnit verbálním upozorněním terapeuta. Postižení je spjato se strnulou polohou dítěte. Při polohování děti vnímají dech psa. Rytmické dýchání psa děti uklidňuje. Dýchání psa poskytuje dítěti příjemné a uklidňující vibrace. Tyto vjemy umožňují zprostředkovat příjemný pocit v podpěrném aparátu dětského těla, zejména v kloubech (Benešová, 2007).

3.6.5 Využití psa ve zdravotně sociální oblasti

1) Vodící (slepecký)

Slepecký pes musí projít velmi přísnými testy. Pro výcvik jsou vybírány především feny a to z důvodu jejich větší vnímavosti. Nároky jsou kladeny především na paměť psa, poslušnost a ovladatelnost. Na psovi je, aby poznal, že daná bariéra je pro nevidomého nepřekonatelná a uměl na tuto problematiku správně zareagovat, např. štěkotem a sednutím. Slepecký pes je označen pomocí bílého postroje nebo červeného kříže. Výcviku není podroben jen pes, ale i klient, který se musí naučit péči o psa (Stalmachová, 2000). K výcviku vodícího psa se používá specifického rámu na kolečkách, jež napodobuje nevidomého (Tomášů, 2012). Pes umí nevidomému nalézt schody, lavičku, pohyblivé schodiště, ale i okénko na úřadě, či přivést hendikepovaného ke dveřím dopravního prostředku. Vodící pes se učí specifickým signálům, které pak používá i klient (Krejčová, 2012).

Plemena nejčastěji využívaná pro vodícího psa jsou: německý ovčák, knírač, rotvajler, velký pudl, erdelteriér, novofundlandský pes a labradorský retrivr (Stalmachová, 2000).

2) Slyšící

Historie výcviku slyšícího psa začala před 10 lety ve Velké Británii, kde vznikla společnost „Hearing Dogs for Deaf“ (Slyšící psi pro neslyšící). Pes je učen reagovat na zvuky v domově klienta. Takto vycvičený pes je naučen podat neslyšícímu svou končetinu a odvést ho na místo vzniku zvuku. Jedná se například o zvukové upozornění, kdy po povelu „ukaž mi“ pes odvede neslyšícího ke zdroji zvuku (Galajdová, 1999).

3) Záchranářský

Zde je nejdůležitějším požadavkem výborný čich zvířete, dále ovladatelnost a přirozená inteligence. Zvířata jsou využívána při živelných pohromách, jako jsou povodně, zemětřesení, závaly sněhem nebo sutí. Využití nachází i při hledání mrtvých či živých osob, čichové práce se týkají i vodní plochy. Plemena, která jsou vhodná pro tyto práce: německý ovčák, belgický ovčák, boxer, briard, knírači, novofundlandský pes, knírač, nebo retrivr (Stalmachová, 2000).

Neradžič (2006) uvádí, že využití psa je rozděleno do tří kategorií a to:

- a) Pes asistenční; kdy pes figuruje jako pomocník a asistent klienta,
- b) Pes jako šikovný společník; kdy je pes ovládán příkazy v domově klienta. Druhou osobou může být rodina. Pes je naváděn k servisní činnosti, jako je například polohování či podání předmětu,
- c) Slepecký pes;
- d) Servisní pes. Tento pojem psa představuje termín na světové úrovni a shrnuje všechny předešlé kategorie.

Pes nachází také uplatnění během diagnostiky onemocnění. Metoda se nazývá „Applied Animal Behavior Science“ zkráceně AABC a existují dva její typy. Prvním typem metody je pes cvičen na rozpoznání příznaků nemocí, například cukrovky, nádorového onemocnění či otravu alkoholem nebo jinými toxickými látkami. Druhou variantou je pes signální, který je vycvičen k tomu, aby klienta varoval před nástupem záchvatu (Tvrdá a Tichá, 2007). Galajdová (1999) zmiňuje využití psa i jako pomocníka pro klienty s čichovými a hlasovými dysfunkcemi.

3.7 Felinoterapie

Gardiánová a Hejrová (2015) uvádějí, že felinoterapie není tak rozšířená jako canisterapie nebo hipoterapie. Felinoterapie má opodstatněné výhody a výzkumy potvrzují pozitivní výsledky této terapie. Další výhodou použití felinoterapie je, že může probíhat v menších prostorách. Studie též dokládají, že vlastníci koček mají méně psychických potíží a vyznačují se lepšími vztahy ke zvířatům. Hypšová (2007) je toho názoru, že felinoterapie zprostředkovává pozitivní interakce mezi člověkem a kočkou. Využívá se zejména k podpoře lidského zdraví.

Goleman et al. (2012) zmiňují, že i když zvířata pozitivně působí na lidské zdraví, mohou být některá zvířata jako pes pro určité skupiny nemocných lidí nevhodná. Některá zvířata v lidech vyvolávají pocity strachu a kočka může toto zvíře například psa v terapii nahrazovat. Gardiánová a Hejrová (2015) dodávají, že jedním z důvodů nevhodnosti psa, může být alergie na jeho srst. Felinoterapie tak poskytuje vhodnou alternativu ke canisterapii. Lze jí realizovat ve vzdělávacích zařízeních, v pečovatelských domovech nebo například ve věznicích (Goleman et al., 2012). Chandler (2012) uvádí, že lidé si často sami k terapii vybírají kočku, protože mají rádi kočičí osobnost. Kočky jsou menší, a lidé z nich nemají takové obavy. Kočky jsou hravé a lidé rádi sledují jejich hry. Kočka dokáže ležet dlouhé

chvíle v klíně člověka, aniž by docházelo k nějaké aktivitě. Tím lidem poskytuje pocity souvztažnosti. Kočka má velmi citlivý čich. Je prokázáno, že kočka dokáže zaregistrovat blížící se smrt.

Bessant (2002) zmiňuje, že kočky též napomáhají nahradit ženám dítě. Vzhled hlavy kočky připomíná dětský obličej, touha po mazlení v náručí tak dokáže saturovat potřeby mít děti. Dále dodává, že kočka je ideálním partnerem pro seniory, kteří mají obavy vycházet ven ze svého domova.

3.7.1 Plemeno kočky vhodné pro felinoterapii

Hypšová (2007) je toho názoru, že k felinoterapii lze použít jak kočky domácí, tedy zvíře bez průkazu původu, ale i kočky s rodokmenem. K terapii lze vlastně využít jakékoliv plemeno, ale důležitá je určitá souhra mezi chovatelem a zvířetem a důvěra kočky ve svého člověka. Waiblingerová (2012) zmiňuje, že některé kočky preferují mazlení a jiné si rády hrají. Pro felinoterapii jsou celkově vhodnější starší kočky, mladé kočky jsou velmi aktivní a při hrách hrozí riziko poranění klienta.

Gardiánová a Hejrová (2015) jsou toho názoru, že povaha plemen těchto koček by měla být přívětivá, kočky by měly být kontaktní, klidné a vyrovnané povahy, neměly by se bát přepravy a cizích lidí. Chandler (2012) se zmiňuje, že kočka má být dobře vychovaná, musí umět snášet stres, a měla by se cítit pohodlně ve společnosti cizích lidí.

Nejčastěji se používají tyto plemena: kočka domácí, siamská a javánská kočka, mainská mývalí, perská, sibiřská kočka nebo ragdoll.

a) Kočka domácí: tato zvířata jsou bez průkazu původu a nemají žádný standard. Jejich vzhled je velmi variabilní, existuje zde několik variet srsti. Srst může být krátká až po velmi dlouhou. Povahově mohou být tyto kočky temperamentní (Hypšová, 2007).

b) Siamské a javánské kočky: starodávné plemeno pocházející ze Siamu. Siamská kočka je jedno z nejkrásnějších kočičích plemen. Stavba těla je svalnatá, dlouhá a elegantní. Oči jsou temně modré. Srst krátká. Povahově jsou siamské kočky velmi aktivní, inteligentní, láskyplné, komunikativní a člověku jsou oddané. Velmi se podobají svým chováním psovi (Walters et al., 1980).

c) Mainská mývalí: je jedno z nejtěžších kočičích plemen. Srst těchto koček je dlouhá a hedvábná. Mainské mývalí kočky jsou odolné vůči vlivům počasí, tudíž je lze chovat i ve venkovních podmínkách (Vařejčko, 1984). Povahově jsou přátelské a jsou velmi inteligentní, někdy mohou být temperamentnější. Nevýhodou při felinoterapii může být jejich váha, která u samců toho plemena překračuje 9 kg (Hypšová, 2007).

d) Perská kočka: tyto kočky se vyznačují masivnější stavbou těla. Hlava této kočky je široká a velké oči jsou kulatého tvaru. Srst je dlouhá a hustá (Vařejčko, 1984). Povahově jsou to kočky, které jsou klidné a vyhledávají spíše samotu. Perská kočka je náročná na péči o srst, která se musí pravidelně ošetřovat (Thámová a Gorgoň, 1999). Nevýhodami může být jejich zkrácená obličejová část hlavy, kdy dochází k potížím s dýcháním a hustá srst, která v teplých měsících líná (Hypšová, 2007).

e) Sibiřská kočka: tato kočka má klidnou povahu a lze jí chovat i v městských podmínkách. Její srst je bohatá, ale v letních měsících je tato kočka krátkosrstá. V zimě je její srst delší (Thámová a Gorgoň, 1999). Výhodou je u tohoto plemene absence alergenů ve slinách a negativním aspektem je jejich značná hmotnost (Hypšová, 2007).

f) Ragdoll: je plemeno koček, s delší hustější srstí. Na nohách, hlavě a ocasu mají bílé odznaky. Ragdollové mají velmi mírnou povahu a svému majiteli ve chvílích klidu doslova visí přes ruku (Vařejčko, 1984), právě proto se jim říká „hadrová panenka“.

Tato vlastnost je dána sníženým svalovým tonem, který se projevuje právě tím, že kočka uvolní ocas a končetiny. Povahově jsou lidem velmi oddaní a váží se na svého člověka. Jsou rádi středem pozornosti (Hypšová, 2007).

3.7.2 Formy felinoterapie

Hypšová (2007) uvádí, že kočka je vhodná zejména k návštěvní službě. Metoda felinoterapie spadá jak do AAT, tedy aktivity s využitím kočky, tak ale i do AAA a AAE. Felinoterapii lze využít v těchto formách:

a) Návštěvní služba

Tato služba tkví v návštěvách zooterapeutického týmu v cílových zařízeních. Cílem této návštěvy je především rozveselení klienta. Dochází k hlazení kočky, která sedí v klíně člověka, nebo je umístěná na podložce u invalidních pacientů. U dětí lze návštěvami využít k zapamatování si určitých tělesných částí zvířete. U této formy felinoterapie jsou potřeba pomůcky, jako jsou škrabadla, která nesmí přesahovat 80 cm a ta, která jsou snadná na montáž. Pevné podložky, které se využívají zejména u nepohyblivých pacientů, kočka se na nich cítí jistěji, dále jsou potřeba měkké podušky, které jsou potřeba k ochraně člověka před kočičí srstí, před drápy a slouží k zajištění zvířete na klíně klienta. Mezi další potřeby náleží vodítka a postroje, hygienické potřeby, jako jsou vlhčené ubrousky na odstranění nečistot a srsti zvířete, kočičí toaleta, misky na krmivo a vodu (Hypšová, 2007).

Eisertová a Tichá (2007) dodávají, že právě kočka je vhodná k této formě zoterapie, protože oproti psu nelpí jen na jednom člověku.

b) Loutkové pohádky

Tato forma slučuje tři metody felinoterapie a to AAA, AAT ale také AAE. Je určena pro děti základních a mateřských škol. Pozitivní výsledky této formy felinoterapie jsou u dětí s mentálními a fyzickými dysfunkcemi. Cílem této formy je zvětšení slovní zásoby, procvičení jemné a hrubé motoriky, hudebního sluchu a jazyka dítěte. Dalším cílem je vyvolání radostných pocitů. Pohádky se účastní 3 až 4 zvířata, z kočičích plemen se jich účastní výše zmiňované plemeno ragdoll. K potřebám tohoto divadla patří škrabadla s úkryty. Dále jsou potřeba loutky, kostýmy s vodítkem a kulisy. V těchto pohádkách je využíváno zejména kočičí povahy, touhy lovit a hrát si. Pohádky, říkánky nebo písničky doprovázejí hudební nástroje (Hypšová, 2007).

c) Pobyt kočky ve stacionárním zařízení

Schaererová (2012) uvádí, že nejoblíbenějším zvířetem jsou kočky. Na základě výzkumu zjistila, že zvířata do těchto zařízení přinášejí život. Pobyt zvířete, respektive kočky je z pohledu zařízení, kde ubytováno spojené s náklady, s péčí a ošetřováním. K tomu, aby byl splněn terapeutický účinek zvířat, je potřeba, aby se zvířata stala součástí normálního života klientů. V těchto zařízeních jsou lidé, kteří se sem dostávají již ve stavu omezeného pohybu, a jejich životní prostor je v těchto institucích omezen. Pocházejí z venkovských podmínek, kde si během života vytvořili vztah k užitkovým zvířatům. Pro tyto účely jsou proto vhodné zejména kočky, ale i drůbež či morčata.

Waiblingerová (2012) se zmiňuje, že kočky v takovéto zařízení musí mít volbu, zda chtějí být uvnitř v pokoji klienta, nebo zda svůj čas budou trávit mimo zařízení. Je proto potřeba dbát na bezpečnost koček u dopravních komunikací. Kočky by měly mít v domovech místo pro relaxaci a odpočinek a místa pro krmení. Je nutné, aby tato zvířata měla vyvýšené místa a možnost lezení s možností úkrytu. Pravidlem je, že každá kočka by měla mít vlastní kočičí toaletu s podestýlkou na klidném místě. Dále jsou potřeba přátelné pelíšky, deky nebo koberce. Kočky, které prošly socializací, by měly mít společnost jiných koček.

d) Kočičí kavárny

Jedná se o speciální zařízení, kde se také provozuje felinoterapie. Je to vhodná volba pro ty, jež si nemohou dovolit kočku ve svém domově nebo nemají na zvíře čas. Provoz takového zařízení je velmi náročný z hygienického hlediska, protože zvířata musí být oddělená od jídla. Také musí být tato kavárna vybavena prostory, kde jsou kočičí toalety. Povahově musí být kočky přátelské. Kavárny jsou důkazem toho, že kočky mohou být i v menším prostoru (Respekt, 2014).

3.7.3 Využití kočky v terapeutické praxi

1) Onemocnění kardiovaskulárního systému

Neradžič (2006) zmiňuje, že soužití s kočkou má pozitivní vliv na zdraví člověka. Výzkumy, jež byly realizované v Austrálii a ve Spojených státech ukazují, že vlastníci koček umírají méně na selhání srdce a mrtvice. Goleman et al. (2012) zmiňují, že aktivity s kočkami vyvolávají v člověku vyplavování endorfinů. Lidský tlak a poměr tuků a cholesterolu v krvi má klesající tendence. Dochází také k aktivizaci lidského imunitního systému.

2) Duševní onemocnění

Gardiánová a Hejrová (2015) jsou toho názoru, že kočky mají pozitivní vliv na léčení psychických poruch, zmírňují pocity stresu a osamělosti. Goleman et al. (2012) uvádějí, že kočky lidem zlepšují náladu. Pobízejí klienty do různých činností, jako jsou společné hry. Kočky taktéž zmírňují pocity samoty nově přichozích klientů do domova pro seniory. Felinoterapie podporuje paměťové funkce mozku. Kočky jsou skvělým společníkem dětí s autismem. Dokáží s kočkou velmi rychle navázat kontakt a dochází k eliminaci bariér. U mentálně opožděných dětí kočky vzbuzují pocity bezpečí, dochází u nich k novotvorbě slovní zásoby. U dětí s agresivním chováním dokáže kočka tyto pocity uklidňovat (Neradžič, 2006).

3) Tělesně hendikepovaní

a) Kombinovaný hendikep

Benešová (2007) uvádí, že kočku lze využít i při léčbě klienta s kombinovaným hendikepem. Dotyčný tak reaguje na somatické podněty, jako je například vrnění kočky, pokryv těla kočky a jiná anatomie zvířete. V léčbě nemocných lze použít i vibračních podnětů, kdy jsou klientovi pokládány končetiny na předoucí kočku. Kočku lze využít i opačným způsobem, kdy se kočka přikládá na hrud' klienta.

b) Poúrazové stavy

Gardiánová a Hejrová (2015) zmiňují, že felinoterapie lze využít ke zlepšení hrubé a jemné motoriky. Neradžič (2006) je toho názoru, že felinoterapie pomáhá klientům po úrazech mozku a míchy. Felinoterapie napomáhá léčbě horních končetin. Při hlazení kočky dochází u klienta k prohřívání rukou. Motorika dlaní a prstů se u klientů procvičuje pomocí prostředků na vyčesávání kočky. Ke zlepšení přispívá o doplňování krmiva kočky do misek a rozepínání kočičích postrojů.

c) **Mozková obrna**

Neradžič (2006) zmiňuje pozitivní působení kočky v léčbě dětí s mozkovou obrnou. Pomocí felinoterapie zde dochází k relaxaci a uvolňování ztuhlého svalstva. Hlasové projevy kočky vybízejí tyto děti k pohybové aktivitě.

3.8 Další hlediska

3.8.1 Péče o psa a kočku

Péče o psa zahrnuje kvalitní potravu, ve které převažují bílkoviny. Neměl by se krmit zbytky lidské stravy (Stalmachová, 2000).

Srst u psa vyžaduje kartáčování, stříhání, trimování. Čistý a upravený pes je jedním z požadavků canisterapie. Canisterapeutický pes je odčervován každé 4 měsíce a přípravky proti vnějším parazitům musí být použity tak, aby nedráždily pokožku klientů, obojky napuštěné látkami proti blechám a klíšťatům jsou nevhodné z hlediska možnosti vzniku alergie u klienta. U psů je taktéž důležitá péče o anální žlázy, které se vlivem jejich špatné funkce ucpávají. Taktéž u psa musíme pečovat o drápy. Ze zdravotních důvodů je dobré psa a fenky kastrovat. U psa se zamezí značkování močí a u fen se zamezí růstu nádorů mléčných žláz a falešným březostem. Velmi důležité je psovi dopřát aktivní pohyb, hry (Eisertová a Míková, 2007) a pravidelné venčení (Vojtěchovská a Vojtěchovský, 1999).

Péče o kočku není tak složitá a náročná jako o psa. Kočka je menšího vzrůstu a nezabírá tolik místa jako pes. Dalším pozitivním aspektem je nízká spotřeba krmení. Kočku není potřeba venčit, ale je potřeba mít na paměti, že i kočka potřebuje pohyb. Kočka je zvíře, které potřebuje prostor, kde bude nerušeně odpočívat. Jedná se o místa, jež jsou vyvýšená a stinná. Dále je nutné, aby kočka měla škrabadlo, kde si bude brousit drápy, z dalších nezbytných potřeb pro kočku jsou to kočičí toalety, které jsou dobře dezinfikovatelné a omyvatelné (Vařejčko, 1984).

Péče o srst u kočky záleží na druhu plemene kočky. Dlouhosrsté kočky se vyčesávají každý den speciálními hřebeny a lze je i koupat, krátkosrsté kočky tolik péče nevyžadují. Pro transport kočky postačí umělohmotná přepravka nebo pletený koš. Kočka by po dobu cestování měla mít vodítko a obojek, k dalším nezbytným potřebám patří misky na krmení a vodu (Vařejčko, 1984).

Říhová (2007) zmiňuje, že dalšími potřebnými pomůckami jsou hračky a síť do okna. Dále píše, že kočku je potřeba očkovat a alespoň jednou ročně odčervit. A jedinců bez průkazu původu nebo u koček, které nejsou určené k chovu, je nutnost tato zvířata

vykastrovat. U kocourů se zamezí značkování, a u koček se zastaví opakované říje, které kočku velmi vysilují.

4 Závěr

Zooterapie jsou stále nedocenenou možností, jak klientovi pomoci v rámci různých onemocnění. Předmětem práce bylo se zaměřit na canisterapii a felinoterapii a popsat rozdíly v jejich využití.

Canisterapie má velmi široké využití jak v terapeutické praxi, tak v sociálně zdravotní oblasti. Zde se tyto dvě oblasti úzce prolínají. Pro klienta, který utrpí ztrátu zraku, není pes jen psem vodícím, ale také mnohdy jeho jediným přítelem. Uvedená onemocnění nelze generalizovat v jeden samostatný celek. Vzhledem k anatomické stavbě psa a jeho povaze a ochoty přijímat výcvik je vhodným zvířetem pro asistenční služby. Taktéž nachází širší uplatnění u osob s kardiovaskulárním onemocněním. Pes je druh zvířete, který vyžaduje kontakt a fyzický pohyb. Tím u lidí aktivuje nutnost pohybu a tak dochází ke zlepšení fyzického stavu. Procházky se psem mohou klientovi usnadnit i navázání kontaktu s jinými lidmi. Aktivní pohyb venku s sebou ale přináší zvýšenou péči o psa, jako je jeho koupání a vyčesávání.

Druhou zooterapií je málo docenená felinoterapie. Využití kočky má velmi důležité místo v těch situacích, kde není možné využít canisterapii. Někteří klienti mohou mít strach ze psa nebo mají obavy z vycházení ven. Kočka zde plní funkci tichého přítele-posluchače. Nemá potřeby aktivního pohybu venku. Dokáže hodiny ležet v klíně člověka a nechat se hladit, prohříváním zlepšuje motorickou činnost rukou. Na rozdíl od psa se kočka vyznačuje rytmickým předením, které má konejšivý účinek. Kočky mají ryzí charakter a vyzařují vnitřní kouzlo a symboliku tepla a porozumění. Jsou vhodné pro klienty, jež nemají k dispozici velké prostory k bydlení. Kočky nevyžadují zvýšenou péči v krmení, ale je nutné denní čištění toalety a vybavení, jakým je například škrabadlo. Kočičí povaha nesnese tvrdé zacházení a výcvik, povahově jsou to velmi nezávislá stvoření, které nejsou člověku tak oddána jako pes.

5 Seznam literatury

Animals Angel Foundations. 2015. Animal assisted education [online]. Aktualizace z 2015 [cit. 2015-03-12]. Dostupné z < <http://animalangels.org.in/what-we-do/animal-assisted-education/> >.

Banks, M. R., Banks, W. A. 2002. The Effects of Animal-Assisted Therapy on Loneliness in an Elderly Population in Long-Term Care Facilities. *Journal of Gerontology: Medical Sciences*. 57A (7). 428-432.

Benešová, M. 2007. Canisterapie u klienta s vícečetným, kombinovaným postižením. In: Velemínský, M. (ed.). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. Dona. České Budějovice. s. 174-176. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Bessant, C. 2002. *Kočíčí našeptávač: jak si povídat s vaším miláčkem*. Nava. Plzeň. 197 s. ISBN: 80-7211-122-1.

Bradshaw, J. 1993. *The true nature of the cat*. Boxtree Ltd. Great Britain. p. 256. ISBN: 0-7522-1609-0.

Braun, C., Stangler, T., Narveson, J., Pettingell, S. 2009. Animal-assisted therapy as a pain relief intervention for children. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 15 (2). 105-109.

Brooke, W., Knopp, C., Byrne, A. M. 2014. Animal - Assisted Therapy for fetal Alcohol Spectrum Disorder. *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*. 45 (3). 3-9.

Budiansky, S. 2002. *The character of cats*. Weindenfeld & Nicolson. Great Britain. p. 224. ISBN: 0-297-60748-0.

Casady, L. R., Nichols-Larsen, D. S. 2004. The effect of Hippotherapy on ten Children with Cerebral Palsy. *Pediatric Physical Therapy*. 16 (3). 165 – 172.

Driscoll, C. A., Macdonald, D. W., O'Brien, S. J. 2009. From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. PNAS. 106 (1). 9971 – 9978.

Eisertová, J. 2007a. 2007. Plemena psů využívaná pro canisterapii, výběr vhodných psů. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 65-67. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Eisertová, J. 2007b. 2007. Canisterapie u klienta s tělesným postižením. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 172-174. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Eisertová, J., Míková, L. 2007. Veterinární péče o canisterapeutického psa. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 125-128. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Eisertová, J., Tichá, V. 2007. Rezidentní forma. Cílený pobyt psa v zařízení In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 107-108. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Everly, G., S. 2002. A clinical guide to the treatment of human stress response. Kluwer Academic/Plenum. New York. p. 478. ISBN: 0-306-46620-1.

Forman, A., Niederweiser, S. 2000. Léčivá síla zvířat: co nás zvířata učí a jak nám prospívají. Ivo Železný. Praha. 125 s. ISBN: 80-240-2032-7.

Freeman, M. 2007. Terminologie v zooterapii. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 30-37. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Galajdová, L. 1999. Pes lékařem lidské duše, aneb, Canisterapie. Grada. Praha. 160 s. ISBN: 80-7169-789-3.

Galajdová, L., Galajdová, Z. 2011. Canisterapie: pes lékařem lidské duše. Portál. Praha. 167 s. ISBN: 978-80-7367-879-1.

Gardiánová, I., Hejrová P. 2015. The use of small animals – mammals, birds, fish in zotherapy. *Kontakt*. 17 (3). 171-176.

Goleman, M., Drozd, L. Karpinski, M., Czyzowski, P. 2012. Cat therapy as an alternative form of animal-assisted therapy. *Medycyna Weterynaryjna*. 68 (12). 732-735.

Gorczyca, K., Fine, H., A., Spain, C., V., Callaghan, D., Nelson, L., Popejoy, L., Wong, B., Wong, S. 2010. History, Development, and Theory of Human – Animal Support Services for People with. AIDS/HIV and Other Disabling Chronic Conditions. In: *Handbook on animal-Assisted therapy-theoretical and guidelines for practice*. 3th ed. Academic Press. p. 305-316. ISBN: 978-0-12-381453-1.

Grandgeorge, M., Hausberger, M. 2011. Human-animal relationships: from daily life to animal-assisted therapies. *Ann. Ist. Super. Sanita*. 47 (4). 397 – 408.

Greenbaum, S, D. 2006. Introduction to working with Animal Assisted Crisis Response animal handler teams. *International Journal of Emergency Mental Health*. 8 (6). 49-63.

Hart, L., A. 2006. Community Context and Psychosocial Benefits of Animal Companionship. In: A. H. Fine (ed). *Handbook on animalassisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice* . New York. Academic Press. p. 71-95. ISBN: 978-0123814537.

Hermannová, H. (eds.). 2014. *Základy hipoterapie*. Profipress. Praha. 153 s. ISBN: 978-80-86726-571.

Hines, L., Fredericson, M. 1997. Perspectives on Animal-Assisted Activities and Therapy. In Wilson, C. C., Turner, D. C. *Companion animals in human health*. Sage Publications Ltd. p. 305-354. ISBN: 0-7619-1061-1.

Holcerová, V., Dvořáčková, D. 2013. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Grada. Praha. 96 s. ISBN 978-80-247—4697-5.

Hollý, K., Hornáček, K. 2005. Hipoterapie: léčba pomocí koně. Montanex. Ostrava. 293 s. ISBN: 80-7225-190-2.

Hypšová, D. 2007. Felinoterapie. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 259-280. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Chandler, K., C. 2012. Animal Assisted Therapy in Conuseling. 2nd ed. Taylor and Francis Group, LLC. New York. p. 389. ISBN: 978-0-415-888834-9.

Cherniak, E. P., Cherniak, A. R. 2014. The Benefit of Pets and animal – assisted Therapy to health of order individuals. Current Gerontology and Geriatrics Research. 9.

Jankovský, J. 2006. Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska. Triton. Praha. 173 s. ISBN: 80-7254-730-5.

Karášková, V., Dohnal, T. 2011. Zoorekreace. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc. 42 s. ISBN: 978-80-244-2881-9.

Krejčová, R. 2012. In: Diatka, K. Tlapkání, čili, život asistenčního psa. Pomocné tlapky. Starý Plzenec. s. 59-60. ISBN: 978-80-260-4359-1.

Kruger, K. A., Trachtenberg, S. W., Serpell, J. A. 2004. Can Animals Help Humans Heal? Animal-Assisted Interventions in Adolescent Mental Health. University of Pennsylvania School of Veterinary Medicine. 38.

Lacinová, J. 2007. Skupinová interakce v canisterapii. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 82-84. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Lansdown, A. 2010. Why muslims hate dogs? Quadrant. 54 (9). 89-93.

Le Roux, M., Kemp, R. 2008. Effect of a companion dog on depression and anxiety in elderly residents in a long-term care facility. Psychogeriatrics. 9 (1). 23-26.

Leser, M. 2012. Vývoj vztahu člověka a zvířete. In: Leser, M. Vztah člověka a zvířat: využití zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb. Asociace poskytovatelů sociálních služeb České Republiky. Tábor. 90 s. ISBN 978-80-904668-4-5.

Lorenz, K. 1997. Život se psem není pod psa. Granit. Praha. 128 s. ISBN: 80-85805-57-X.

Marino, L., Lilienfeld, L. O., 2015. Dolphin Assisted Therapy: More Flawed data and More Flawed Conclusions. *Anthrrozoös*. 20 (3). 239 – 249.

Magon, N., Kalra, S. 2011. The orgasmic history of oxytocin: Love, lust and labor. *Indian Journal of Endocrinology and Metabolism*. 15 (3). 156 – 161.

Mason, A., S. 1980. Člověk a hormony. Panorama. Praha. 251 s. ISBN: 505-21-825.

Masson, J., M. 1999. Psi v lásce nikdy nelžou: emocionální svět a citový život psů. Rybka. Praha. 270 s. ISBN: 80-86182-88-6.

Matoušek, O. 2003. Rodina jako instituce a vztahová síť. Sociologické nakladatelství. Praha. 161 s. ISBN: 80-86429-19-9.

Matějková, T. Ke kávě kočku? Trend kočičích kaváren už dorazil i do Prahy [online]. *Respekt*, 18. října 2010 [cit. 2015-29-12]. Dostupné z < <http://www.respekt.cz/fokus/ke-kave-kocku/> >.

Mikulica, V. 1991. Poznej svého psa: etologie a psychologie psa. Dialog. Litvínov. 305 s. ISBN: 80-85194-26-0.

Morrison, M. L. 2007. Health Benefits of Animal-Assisted Interventions. *Journal of Evidence – Based Complementary & Alternative Medicine*. 12 (1). 51-62.

Neradžič, Z. 2006. Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí. Albatros. Praha. 159 s. ISBN: 80-00-01809-8.

Odendaal, J. 2000. Animal-assisted therapy - magic or medicine? *Journal of Psychosomatic Research*. 49 (4). 275-280.

Odendaal, J. 2007. *Zvířata a naše mentální zdraví: proč, co a jak*. Brázda. Praha. 173 s. ISBN: 978-80-209-0356-3.

Orlandi, M., Trangeled, K., Mamrini, A., Tagliani, M., Ferrarini, A., Zanetti, L., Tartarini, R., Pacetti, P., Cantore, M. 2007. Pet Therapy Effects on Oncological Day Hospital Patients Undergoing Chemotherapy Treatment. *Anticancer research*. 7 (6C). 4031-4303.

Petrů, G., Karásková, V. 2008. *Edukační aspekty canisterapie*. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc. 33 s. ISBN 978-80-244-1957-2.

Petpartners. 2015. Terminology [online]. Aktualizace z 2015 [cit. 2015-03-12]. Dostupné z <<https://petpartners.org/learn/terminology/>>.

Prothmann, A. 2007. *Tiergestützte Kinderpsychotherapie: Theorie und Praxis der tiergestützten Psychotherapie bei Kindern*. P. Lang. Frankfurt. p. 280. ISBN 978-3-631-65904-5.

Randall, M. 2010. The Physiology of Stress: Cortisol and the hypothalamic –Pituitary-Adrenal Axis. *Dartmouth Undergraduate Journal of Science*. 13 (1). 22–24.

Říhová, M. 2007. *Chov koček*. Grada. Praha. 163 s. ISBN: 978-80-247-1804-0.

Schaererová, B., C. 2012. *Zvířata v domově – příklady realizace v běžném životě*. In: Leser, M. *Vztah člověka a zvířat: využití zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb*. Asociace poskytovatelů sociálních služeb České Republiky. Tábor. s. 45-49. ISBN 978-80-904668-4-5.

Simantke, CH., Stephan, I. 2003. Der Einsatz von Nutztieren im (sonder) pädagogischen Arbeitsfeld. In: Olbrich, E., Otterstedt, C. (eds.). *Menschen brauchen Tiere. Grundlagen und praxis der tiergestützten Pädagogik und Therapie*. Kosmos. Stuttgart. p. 296-303. ISBN: 3-440-09474-X.

Staffová, Z. 2007a. Canisterapie jako součást výuky. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 85-87. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Staffová, Z. 2007b. Canisterapie v zařízení sociální péče. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 87-93. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Stalmachová, D. 2000. Výcvik a výchova psa. Rubico. Olomouc. 218 s. ISBN 80-85839-40-7.

Stančíková, M., Šabatová, J. 2012. Canisterapie v teorii a praxi. Sborník her a pomůcek pro praktickou realizaci canisterapie u různých cílových skupin. Sdružení Piafa. Vyškov. 103 s. ISBN: 978-80-87731-00-0.

Thámová, O., Gorgoň, Z. 1999. Plemena koček. Aventinum. Praha. 208 s. ISBN: 80-7151-100-5.

Thorová, K. 2012. Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha. Portál. Praha. 453 s. ISBN 978-80-262-0215-8.

Tichá, V. 2007a. Individuální canisterapie. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 81. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tichá, V. 2007b. Skupinová terapie. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 81-82. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tichá, V. 2007c. Návštěvní program. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 84. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tichá, V. 2007d. Pobytový program. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 99-100. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tomášů, J. 2012. In: Diatka, K. Tlapkání, čili, život asistenčního psa. Pomocné tlapky. Starý Plzenec. s. 45-58. ISBN: 978-80-260-4359-1.

Turner, D. C., Bateson, P. 2000. The domestic cat – The biology of its behavior. 2nd ed., Cambridge university press. p. 588. ISBN: 0-521-63648-5.

Turner, D., C. 2012. Intervence za pomoci zvířat a její mezinárodně uznávané definice. In: Leser, M. Vztah člověka a zvířat: využití zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb. Asociace poskytovatelů sociálních služeb České Republiky. Tábor. s. 36-38. ISBN 978-80-904668-4-5.

Tvrdá, A. 2007a. Canisterapie ve zdravotnickém zařízení. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 93-96. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tvrdá, A. 2007b. Canisterapie v domácím prostředí. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 96-98. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tvrdá, A. 2007c. Cílený pobyt psa v rodině. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 107-108. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tvrdá, A. 2007d. Krizová intervence. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 109-111. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Tvrdá, A., Tichá, V. 2007. Využití psa ve zdravotně sociální oblasti. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 114-124. ISBN: 978-80-7322-109-6.

Valenta, M. (eds.). 2007. Psychopedie: teoretické základy a metodika). Parta. Praha. 386 s. ISBN: 978-80-7320-099-2.

Valenta, M. (eds.). 2008. Herní specialista v somatopedii. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc. 218 s. ISBN 978-80-244-2137-7.

Vařejčko, J. 1984. Atlas plemen koček. Státní zemědělské nakladatelství. Praha. 169 s. ISBN: 07-085-84.

Vojtěchovská, M., Vojtěchovský, M. 1999. Zvířata v domovech nejen pro seniory – Příručka pro návštěvní programy, držení a chování zvířat. Hestia, Praha. 39 s. ISBN: 80-239-1973-3.

Waiblingerová, E. 2012. Zvířata v domovech – důležitý je správný chov. In: Leser, M. Vztah člověka a zvířat: využití zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb. Asociace poskytovatelů sociálních služeb České Republiky. Tábor. s. 59-66. ISBN 978-80-904668-4-5.

Walters, S. (eds.). 1980. The book of the cat. Summit books. Great Britain. p. 256. ISBN: 0-330-26153-3.

Zeberliová, S. 2012. Srovnání terapie za pomoci zvířat. In: Leser, M. Vztah člověka a zvířat: využití zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb. Asociace poskytovatelů sociálních služeb České Republiky. Tábor. s. 56-58. ISBN 978-80-904668-4-5.